

Problematika dopravy nebezpečných chemických látek

Ing. Marika Bejdáková

ISATech s.r.o. Brno

Tř. kapitána Jaroše 31, Brno

☎:00-420- 545 128 131; ✉: mbejdakova@isatech.cz

RNDr. Lubomír Kelnar

Poradenství v chemických oborech

250 70 Odolena Voda 385

☎:00-420-283 971 062; 728 212 678; ✉: kelnarl@volny.cz

Anotace

Příspěvek je zaměřen na problematiku přepravy nebezpečných látek. Poukazuje na závažnost rizik spojených s dopravou těchto látek především po silnici. Dokládá jednoduchými výpočty a příkladem z historie rizikovost při přepravě LPG.

1. Úvod

V posledních letech se přístup k průmyslové bezpečnosti v České republice začal postupně zlepšovat. Zákon č. 353/1999 Sb. a jeho novelizace č. 82/2004 Sb. vnesly počátek systému nakládání s nebezpečnými látkami. Výpočty v analýzách rizika prováděných jako hlavní podpůrná součást bezpečnostní dokumentace ukazují na závažnost jak vlastních chemických výrob, tak také tzv. podlimitních zdrojů rizika. K těmto zdrojům, které unikly z díky zákona o prevenci závažných havárií, můžeme počítat čpavková zařízení na zimních stadionech (celkový počet v ČR je 155) a v chladírenských výrobcích (celkový odhadovaný počet v ČR je 500 až 600), dále pak stovky čerpacích stanic s kapalnými hořlavými látkami (především s nejnebezpečnějším LPG – zkapalněným ropným plynem). Jedna z oblastí, kterou rovněž zákon o prevenci závažných havárií nepostihuje, se týká přeprav nebezpečných látek.

2. Doprava nebezpečných chemických látek

Dopravu nebezpečných chemických látek lze obecně rozdělit na:

- Silniční
- Železniční
- Leteckou
- Lodní
- Potrubní

Doprava nebezpečných chemických látek po železnici je určitým, i když nedostatečným, způsobem monitorována. Na železnici existuje také evidence nehod vlaků vezoucích nebezpečné chemické látky.

Leteckou a lodní dopravu lze v této úvaze opominout, protože na území našeho státu je nesrovnatelně méně četná a v přepravovaných objemech nebezpečných látek prakticky zanedbatelná.

Převahu nebezpečných kapalných nebo plynných látek potrubími se dá považovat za nejbezpečnější. Má však také svoje úskalí a rizika.

Problematiku silniční přepravy nebezpečných chemických látek považujeme za nejsložitější a nejméně zmapovanou. Na základě modelových výpočtů si lze velmi snadno představit, jaké nebezpečí představuje pro své okolí autocisterna s LPG o objemu 24 m³. Pro příklad uvádíme několik výpočtů havarijních projevů BLEVE, PUFF a PLUME z prognostického modelování právě pro takovouto autocisternu. Výpočty byly provedeny softwarem TEREX vyvinutým společně firmami Tsoft, s.r.o. Praha a ISATech, s.r.o. a jejich výsledkem jsou dosahy zmiňovaných havarijních projevů za nejhorsích atmosférických podmínek (inverze za letního dne, nízká rychlost větru).

3. Příklad č. 1: Autocisterna 24 m³ - modelový případ

Tabulka č. 1: Vyhodnocení havarijních dopadů BLEVE

Popis zdroje rizika		
Technologické zařízení		Autocisterna 24 m ³
Nebezpečná látka		Propan – butan (LPG)
Skupenství		Zkapalněný hořlavý plyn
Teplota v zařízení	[°C]	30
Přetlak v zařízení	[MPa]	1,08
Zádrž v zařízení	[t]	10,6
Vyhodnocení dopadů havárie		
Typ havárie		BLEVE
Typ úniku		Katastrofický únik
Množství látky účastnící se havárie	[kg]	10600
Ohrožení osob tepelnou radiací	[m]	130

Tabulka č. 2: Vyhodnocení havarijních dopadů PUFF

Popis zdroje rizika		
Technologické zařízení		Autocisterna 24 m ³
Nebezpečná látka		Propan – butan (LPG)
Skupenství		Zkapalněný hořlavý plyn
Teplota v zařízení	[°C]	30
Přetlak v zařízení	[MPa]	1,08
Zádrž v zařízení	[t]	10,6
Vyhodnocení dopadů havárie		

Typ havárie		PUFF
Typ úniku		Katastrofický únik
Množství látky účastnící se havárie	[kg]	10600
Ohrožení osob přímým prošlehnutím oblaku	[m]	549
Ohrožení osob mimo budovy závažným poraněním	[m]	671
Závažné poškození budov	[m]	570
Ohrožení osob okenním sklem	[m]	934

Tabulka č. 3: Vyhodnocení havarijních dopadů PLUME

Popis zdroje rizika		
Technologické zařízení		Autocisterna 24 m ³
Nebezpečná látka		Propan – butan (LPG)
Skupenství		Zkapalněný hořlavý plyn
Teplota v zařízení	[°C]	30
Přetlak v zařízení	[MPa]	1,08
Zádrž v zařízení	[t]	10,6
Vyhodnocení dopadů havárie		
Typ havárie		PLUME
Typ úniku		střední únik
Množství látky účastnící se havárie	[kg]	10600
Ohrožení osob přímým prošlehnutím oblaku	[m]	998
Ohrožení osob mimo budovy závažným poraněním	[m]	1420
Závažné poškození budov	[m]	1130
Ohrožení osob okenním sklem	[m]	2200

V předchozích tabulkách jsou uvedeny dosahy projevů zvolených havarijních událostí. Dosahy však ještě nic neříkají o skutečných mírách rizika. Nejčastěji se míry rizika vztahují k osobám. Je zřejmé, že čím více osob bude trvale přítomno v blízkosti přepravních tras autocisteren s LPG a zároveň čím větší bude pravděpodobnost závažné havárie autocisterny, tím větší budou míry rizika. Míry rizika však ještě nic neříkají o přijatelnosti rizika pro společnost. Přijatelnost rizika je závislá na celkové společenské situaci v regionu, kde se přepravy uskutečňují; v podstatě jde o společensko-politické rozhodování.

Ve vyhlášce MŽP č. 8/2000 Sb. jsou uvedena dvě kritéria, pomocí kterých se má stanovovat přijatelnost rizika pro okolí *stacionárních* zařízení. Tato kritéria nejsou sice závazná pro hodnocení rizika v bezpečnostním programu ani v bezpečnostní

zprávě, ale jde o kritéria, která se v zahraničí pro tento účel používají. V §5 této vyhlášky se stanoví jednak, že:

„Přijatelná četnost výskytu možného ohrožení života jedné osoby v důsledku vzniku závažné havárie v okolí objektu nebo zařízení je 10^{-5} pro stávající objekty nebo zařízení a 10^{-6} pro nové objekty nebo zařízení“ - 1. kritérium. a jednak, že:

„Přijatelná četnost výskytu možného ohrožení života více osob v důsledku vzniku závažné havárie je dána vztahem

$$F_p = 10^{-3} / N^2 \text{ pro stávající objekt nebo zařízení}$$

$$F_p = 10^{-4} / N^2 \text{ pro nový objekt nebo zařízení,}$$

kde F_p - přijatelná četnost, N - počet ohrožených osob“ - 2. kritérium.

1. kritérium znamená, že izolinie 10^{-5} v zobrazení individuálního rizika by neměla zasahovat mimo hranice podniku se stacionárním zařízením.

2. kritérium znamená, že přímka, která v grafu sociálního rizika spojí body (10^{-5} , 10) a (10^{-7} , 100) - pro stávající objekty, nebo body (10^{-6} , 10) a (10^{-8} , 100) – pro nové objekty, nesmí protnout křivku sociálního rizika. Celá křivka musí ležet pod kritériální přímkou.

Uvedená kritéria jsou používána pro stacionární zařízení. Zda by byla aplikovatelná i pro mobilní zdroje rizika, ukáže až nejbližší budoucnost, protože vývoj jistě povede cestou podobného zákona, jakým je zákon o prevenci závažných havárií, přízpusobeného mobilním zdrojům rizika.

4. Příklad č. 2: Autocisterna s propylenem – historický případ

Z mnoha podobných historických případů závažných havárií při přepravě nebezpečných látek byl vybrán následující často citovaný příklad ze Španělska.

11. července 1978 byla automobilová cisterna v plnicím závodě přeplněna kapalným propylenem asi o 3,5 t (kapalný propylen má prakticky stejné vlastnosti jako LPG). Celkové množství propyleny v autocisterně bylo asi 23,5 t. Řidič však nedodržel stanovenou trasu po dálnici, aby nemusel platit mýtné, a jel rychle přes vesnici San Carlos da la Rapita. Když autocisterna projížděla kolem autokempu u moře, řidič sjel ze silnice. Z autocisterny začal unikat propylen, který byl později iniciován patrně otevřeným ohněm z kuchyně kempu. Nastaly jedna až dvě exploze a požár, který způsobil totální roztržení autocisterny na velké fragmenty a vznik ohnivě koule. Do 75 m po směru větru od epicentra byly zdemolovány všechny budovy. V okamžiku nehody bylo v kempu asi 500 lidí, z nichž 211 účinky havárie nepřežilo.

Prognostickým modelováním bychom pro tento historický příklad dosáhli velmi podobných výsledků pro dosahy havarijních událostí, jako je uvedeno v předchozích tabulkách.

5. Problematika přístupu

Otázkou se stává zvolení vhodného přístupu k problematice dopravy nebezpečných chemických látek. Celkový přístup musí být určen ještě před výběrem či vytvořením metodiky. Zvolit filozofii jednotlivých přepravovaných množství a počítat

s průměrnými počty autocisteren nebo se zaměřit na přepravní trasu (silnici) jako na celek a posuzovat každou konkrétní tepnu?

Oba tyto přístupy mohou být přínosné a jistě by poskytly zajímavé výsledky, ale oba stejně narazí již na svém začátku na nedostatek informací a značnou rozptýlenost dat. Neochota a chybějící právní rámec nedovoluje získat podrobnější a především relevantní informace. Otázkou také je, zda by všechny dostupné informace byly zároveň dostatečné. Nicméně v dnešní době lze získat statistické údaje o dopravních nehodách s nebezpečnými chemickými látkami na Policejním prezidiu ČR nebo na Generálním ředitelství HZS ČR, kde existuje poměrně obsáhlá a podrobně členěná statistika zásahů hasičů v celé ČR. Mezi tzv. technické zásahy patří také asistence u dopravních nehod s nebezpečnými chemickými látkami. Avšak centrální registr havárií a tzv. skoronehod stále chybí.

U přeprav nebezpečných látek lze jen velmi těžko ovlivnit, kde se rozhodne řidič kamionu vezoucí např. 15 tun LPG udělat přestávku a kdo se vedle něj s jiným kamionem vezoucím jiné produkty na odpočívadle postaví. Takto mohou nastat nebezpečné situace, které jsou v chemickém podniku sice myslitelné, ale jsou většinou velmi dobře zabezpečeny.

Z těchto názorných příkladů a výpočtů je jasné, že problematika dopravy by neměla být na okraji zájmu a trend vývoje v prevenci by měl směřovat tímto směrem.

Na nedávno proběhlém celosvětovém sympóziu Loss Prevention 2004, které se koná jednou za tři roky a poprvé se uskutečnilo počátkem června v Praze, se několik příspěvků zabývalo také přepravou nebezpečných chemických látek. Ani mimo hranice ČR však nejsou přijaty jednoznačné přístupy, jak tyto problémy řešit a jak snížit počty nehod a jejich následky.

Podle autorů článku by se pozornost měla na začátku této snahy zaměřit především na vytvoření zákonného rámce a dále pak na vytvoření systému evidence přeprav nebezpečných chemických látek.

6. Odkazy

- /1/ Zákon č. 353 ze dne 9. prosince 1999 o prevenci závažných havárií
- /2/ Vyhláška Ministerstva životního prostředí č. 8 ze dne 13. ledna 2000
- /3/ Zákon č. 82 ze dne 22. ledna 2004, kterým se mění zákon č. 353/1999 Sb., o prevenci závažných havárií
- /4/ Council Directive 96/82/EC of 9 December 1996 on the control of major-accident hazards involving dangerous substances
- /5/ 11th International Symposium „Loss Prevention and Safety Promotion in the Process Industries“, 31 May – 3 June 2004, Praha, ČR